

בגמ' לקמן (שם), משמעו הוא שצריך לחלק
הבקר לב' בקרים, ומשמע מזה דסתם בקר
היינו עד חצות, ואילו ר' יהודה סובר דמשמעו
הוא להקדים שעה אחת לבקר כדאיתא
בסוגיא שם, ושמעינן מינה דסתם בקר הוה
עד ד' שעות.

וכעין פירוש זה איתא בירושלמי (הל"א כ"ט
ע"ב) דר' יהודה יליף מההיא פרשה דבקר
היינו עד ד' שעות, אמנם התם הילפותא היא
קצת באופן אחר.

ב

[ב] מדברי הרמב"ם לא משמע שמפרש כך
פלוגתא ר' יהודה וחכמים מכח כמה
ראיות.

[א] בהלכות תמידין ומוספין (פ"א הל"ב)
כתב הרמב"ם וז"ל, ואימתי זמן שחיטתן של
בקר שוחטין אותו קודם שתעלה החמה
משיאיר פני כל המזרח ופעם אחת דחקה שעה
את הצבור בבית שני והקריבו תמיד של שחר
בארבע שעות ביום, עכ"ל. הרי דלא כתב
הרמב"ם כלל דסוף זמן הקרבתו הוה בד'
שעות, וכמו שכתב (שם הל"ג) לגבי תמיד של
בין הערבים דאפשר לשוחטו עד סוף היום,
ואע"ג דבהל' תפלה (פ"ג הל"א) פסק הרמב"ם
כר' יהודה דסוף זמן תפלת השחר הוה בד'
שעות.

שוב ראיתי שכן דייקו המשכנות יעקב (ס"ס
פ') והראשון לציון (בסוגיא) מדברי הרמב"ם
דאפשר להקריב קרבן התמיד עד חצות, ודלא
כהקריית ספר (שם) שכתב דזמנו הוא רק עד ד'
שעות.

[ב] המהר"י קורקוס והלח"מ שם הביאו
לדברי הר"מ בפירושו לעדיות שם אהא
דהעיד רבי יהודה בן בבא אתמיד של שחר
שקרב בד' שעות, דפירש הרמב"ם שהעדוה
היתה שכך היה המעשה בימי יון. אמנם
הראב"ד שם הקשה דא"כ מאי סייעתא איכא
מזה לרבי יהודה, אולי אם היה לאחר ד'

מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות
[א] בגמ', ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי
מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות
שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות
ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד
של שחר קרב והולך עד ארבע שעות, ע"כ.
בפשטות כוונת הברייתא לומר דר' יהודה
וחכמים נחלקו מתי הוא סוף זמן הקרבת
תמיד של שחר, דחכמים סברי דסוף הזמן הוה
ביתחילת ש"ה תפלת שחרית שהיא כנגדה
הוה זמנה ג"כ עד חצות, ואילו ר' יהודה סובר
דסוף הזמן הוה בד' שעות, ומש"ה סוף זמן
תפלת שחרית הוה ג"כ רק עד ד' שעות.

וכן משמע בגמ' לקמן (כ"ז ע"א) דאיתא
התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל
ותנן בבחירתא כוותיה, והיינו מדתנן במס'
עדיות (פ"ו מ"א) דהעיד רבי יהודה בן בבא על
תמיד של שחר שקרב בד' שעות. הרי דיסוד
מחלוקת רבי יהודה וחכמים הוה בסוף זמן
הקרבת תמיד של שחר.

וכן משמע בגמ' לקמן (שם) דקאמר הגמ'
דלר' יהודה בקר הוה עד ד' שעות ולחכמים
הוה עד חצות. ומשמע דנחלקו רבי יהודה
וחכמים בביאור קרא דאת הכבש האחד
תעשה בבקר (במדבר כ"ח ד'), דלחכמים פירושו
עד חצות ולר' יהודה פירושו עד ד' שעות.

וכן מבואר להדיא ברש"י (לקמן כ"ז ע"א ד"ה
הלכה כרבי יהודה), ר"ח, רבינו יונה (במשנה),
פסקי הרי"ד, רא"ה, ריטב"א (במשנה),
השלמה, מאירי ור"י מלוניל, דפלוגתא רבי
יהודה וחכמים הוה בסוף זמן הקרבת תמיד
של שחר. ובטעם מחלוקתם כתב ההשלמה ב'
טעמים.

[א] דחכמים סברי דבקר היינו עד ו' שעות
שהוא חום היום, ואילו רבי יהודה סובר דבקר
היינו עד ד' שעות שהוא חום השמש (יסוד
הדברים בגמ' לקמן כ"ז ע"א).

[ב] דחכמים סברי דבבקר בבקר דכתיב
במן (שמות ט"ז כ"א) דהיינו בג' שעות כדאיתא

ורומה לזה מצינו בדברי הרמב"ם (פ"ג מהל' תפלה הל"ב) לגבי תפלת המנחה, דאע"פ שעיקר זמנה הוה מתשע שעות ומחצה כיון שאז היה קרב התמיד בביהמ"ק, מ"מ אם התפלל משש שעות ומחצה יצא משום דבערב פסח שחל להיות בע"ש היה קרב התמיד בשש ומחצה. וה"ה הכא דכיון דפעם אחת קרב התמיד בארבע שעות, אכתי הוי זמן תפלה.

ד] והנה דעת הרא"ש בריש פירקין הוא דתחילת זמן תפלת השחר הוא משהאיר פני המזרח שמאז מתחיל זמן שחיטת התמיד, אמנם דעת הרמב"ם (שם הל"א) היא דתחילת הזמן הוה בהנץ החמה, וצ"ב דכיון שהרמב"ם גופיה כתב (בתמידין ומוספין שם) דשחיטת התמיד הוה בהאיר פני המזרח, ואעפ"כ זמן התפלה אינו אלא מהנץ החמה, א"כ חזינן דלא אזלינן בתפלה בתר שעת ההקרבה בפועל, ולכאורה זה סותר לדברינו שכתבנו דלשיטת הרמב"ם סוף זמן תפלת השחר הוה בד' שעות משום שעד אז היה שעת הקרבה **אוצר החכמה**

אמנם יעויין במקור חיים (לבעל החות יאיר סימן פ"ט סק"א) שכתב דסברת הרמב"ם בתחילת זמן תפלת שחרית, היינו משום דס"ל דאזלינן בתר שעת הקרבת התמיד ולא בתר שחיטתו וכמ"ש הרמב"ם להדיא (שם הל"ב) לגבי תפלת המנחה, וכיון דמשחיטת התמיד עד הקרבנו היה שעה כמבואר בריש תמיד נשחט (פסחים נ"ה ע"א), א"כ הקרבת התמיד לא היתה אלא בהנץ החמה.

וא"כ א"ש היטב דברי הרמב"ם, דעיקר זמן תפלת שחרית הוה בהנץ החמה כמ"ש שם (הל"א) משום שאז היה בדרך כלל זמן ההקרבה בפועל, ומ"מ אפשר להתפלל עד ד' שעות משום מעשה שהיה שקרב או התמיד. והא דלחכמים זמן תפלה הוי מהנץ החמה ולא קודם לכן [דלא מצינו שנחלקו בזה], אע"ג דלדידהו לא אזלינן בתר שעת ההקרבה

שעות ג"כ היה קרב כשיטת חכמים אלא שכך היה מעשה, ע"כ פירש הראב"ד שם שהעדות היתה מפי השמועה ולא מפי המעשה. וצ"ב דברי הרמב"ם מקושית הראב"ד.

[ג] בהמשך הברייטא בסוגיין קתני לגבי מנחה בזה הלשון, ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד תענב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה, ע"כ. והיינו ממש כלשון הברייטא לגבי תפלת שחרית, ולקמן (בענין ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב) נוכיח בעז"ה מדברי הרמב"ם דס"ל דאין כוונת הברייטא לומר שנחלקו רבי יהודה וחכמים בסוף זמן הקרבת תמיד של בין הערבים כדמשמע לכאורה מפשטות לשון הברייטא, וא"כ מסתבר דלדידיה גס הכא שלשון הברייטא שוה לשם, דאין הכוונה כפשוטו דנחלקו ר' יהודה וחכמים בסוף זמן הקרבת תמיד של שחר.

ג

[ג] ונראה לבאר שיטת הרמב"ם דס"ל דחכמים ור' יהודה לא נחלקו בזמן הקרבת התמיד דלכו"ע סוף זמנה הוה בחצות, אלא דלענין תפלה נחלקו כך, דחכמים סברי דכיון דהקרבת התמיד הוה עד חצות, ממילא סוף זמן תפלת שחרית ג"כ הוה בחצות, אמנם ר' יהודה סובר דלא אזלינן בתר סוף זמן הקרבה מעיקר הדין דהיינו עד חצות, אלא אזלינן בתר שעת הקרבה התמיד בבית המקדש בפועל, ומשו"ה ס"ל לר' יהודה דכיון דזמן ההקרבה לא היה משתהה לעולם עד חצות ע"כ זמן תפלה ג"כ אינו עד חצות, והא דאפשר להתפלל עד ד' שעות היינו משום ההיא מעשה דעדיות דפעם אחת הקריבו התמיד בד' שעות, וכיון שפעם אחת היתה ההקרבה בד' שעות, משו"ה אפשר להתפלל שחרית עד הזמן הזה.

ואולי יש ליישב דדברי הגמ' איירי לר' יוסי בר' חנינא דס"ל דתפלות אבות תקנום ועל הצד שלא אסמכינהו אקרבנות, דלפי"ז מחלוקת ר' יהודה וחכמים הוי עד מתי חשיב בקר, דזמן תפלת השחר הוי בבקר מדכתיב (תהלים ג"ה י"ח) ערב ובקר וצהרים אשיחה, דמהכא ילפינן (לעיל כ' ע"ב) ג' תפלות, וצ"ע.

ד

[ו] הרמב"ם כהל' תפלה שם כתב שאם עבר והתפלל לאחר ד' שעות יצא ידי חובת תפלה אבל אינה תפלה בזמנה, וכ"כ דין זה הרבה ראשונים. וצ"ב דאמאי יצא ידי חובת תפלה הא עבר זמנה [ולקמן] (כ"ז ע"א בענין ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות) נאריך בזה בעז"ה].

ולפי מה שנתבאר בשיטת הרמב"ם א"ש היטב הא דינא, דכיון דמודה ר' יהודה דאפשר לשחוט התמיד עד חצות, משו"ה אם עבר והתפלל בזמן זה יצא ידי חובתו.

ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב

[א] בגמ', ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה, ע"כ. כביאור פלוגתת ר' יהודה וחכמים איכא כמה שיטות בראשונים.

בפשטות גם הכא כדלעיל (בענין הקודם לגבי שחרית) כוונת הברייתא לומר דנחלקו ר' יהודה וחכמים בסוף זמן הקרבת התמיד של בין הערבים, דלחכמים סוף הזמן הוא עד הערב ומשו"ה סוף זמן תפלת המנחה הוה ג"כ עד הערב, ולר' יהודה סוף הזמן הוה בפלג המנחה ומשו"ה סוף זמן תפלת המנחה הוה ג"כ בפלג המנחה, וכ"כ להדיא הר"ח, הרא"ה, הר"י מלוניל, ההשלמה וריבב"ן.

בפועל וכדס"ל דזמן תפלה עד חצות שהוא סוף הזמן, צ"ל דכיון שלא היה אפשר במציאות כלל להקריבו קודם הנץ החמה, משו"ה אין זמן התפלה מתחיל מקודם לזמן זה.

ולפי"ז א"ש היטב כל מה שהבאנו לעיל מדברי הרמב"ם.

[א] הא דלא כתב הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין דסוף זמן הקרבת התמיד הוא בד' שעות, משום דס"ל להרמב"ם דגם לר' יהודה אפשר להקריב התמיד גם לאחר ד' שעות, והביא רק להביא מעשה דעדיות ללמדנו שכיון שפעם אחת היתה שעת הקרבה בפועל עד אז, משו"ה סוף זמן תפלת שחרית הוה ג"כ עד אז.

[ב] וא"ש נמי דתפלת הרמב"ם בפ"י לעדיות, דעדיותו של רבי יהודה בן בבא היתה רק שפעם אחת קרב התמיד בשעה זו, ולא קשה קושית הראב"ד דמאי סהדותא איכא בהא, משום שלהרמב"ם מחמת שקרב התמיד פעם אחת בד' שעות זהו הטעם שסוף זמן תפלה הוה עד ד' שעות, ומדהעיד רבי יהודה בן בבא כן משמע דס"ל דזמן התפלה תלוי בשעת הקרבה בפועל ולכן העיד עדותו, ושמעין מיניה דהלכה כרבי יהודה דאזיל בתר שעת ההקרבה בפועל.

[ג] וא"ש נמי לשון הברייתא הכא שהוא ממש כלשון הברייתא בתפלת המנחה, משום שגם שם ס"ל להרמב"ם כמו שנבאר שם בעז"ה דפלוגתת ר' יהודה וחכמים הויא אי אזלינן בתר שעת הקרבה בפועל או בתר זמן הקרבה בדין, ופלוגתייהו בב' המקומות הוי חדא פלוגתא.

[ה] אמנם אכתי צ"ב הא דהוכחנו מהגמ' לקמן דמבואר שם דפליגי ר' יהודה וחכמים אי חשיב בקר עד חצות או עד ד' שעות, ולכאורה זה סותר לדברינו שכתבנו דלשיטת הרמב"ם לכו"ע זמן ההקרבה הוי עד חצות.

וע"כ דס"ל להתוס' דטעמא דר' יהודה הוא משום שאיהו אזיל בתר שעת הקרבת התמיד בפועל דהיינו בתשע שעות ומחצה כדאיתא בפרק תמיד נשחט (פסחים נ"ח ע"א) ולא בתר סוף זמן הקרבה שהוא סוף היום, ומשום"ה הקשו התוס' דאמאי לא אמר ר' יהודה דסוף הזמן הוא בתשע שעות ומחצה.

ותירצו התוס' דר' יהודה ס"ל דתפלת המנחה נתקנה כנגד הקטרת [גוף דבר זה איתא בירושלמי בפירקין (הלכה א' ל' ע"ב)], וקטרת של בין הערבים היה משתהה עד פלג המנחה וכמו שביאר המהרש"א.

וא"כ גם לאחר תירוצ' התוס' סברת ר' יהודה היא משום דאיהו אזיל בתר שעת הקרבה בפועל ולא בתר סוף זמנו בדין, אלא דס"ל לר' יהודה דאזלינן בתר שעת הקטרת קטורת של בין הערבים שהיא מכלל התמיד, וזהו כוונת הברייתא שהרי תמיד של בין הערבים דהיינו קטרת דבין הערבים היה זמנה בדרך כלל עד פלג המנחה ולא יותר, ומשום"ה זמן תפלת המנחה הוה ג"כ רק עד פלג המנחה ולא אח"כ.

ג] הרמב"ם (פ"ג מהל' תפלה הל"ד) כתב וז"ל, הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה זמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שישאר מן היום שעה ורביע ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה, עכ"ל. ובפשטות כוונתו לפסוק כדאיתא בגמ' לקמן (כ"ז ע"א) השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.

והקשה הלח"מ דבהל' תמידין ומוספין (פ"א הל"ג) כתב הרמב"ם דזמן שחיטת תמיד דבין הערבים הוא עד סוף היום, הרי דפסק בפשיטות כחכמים, וא"כ אמאי פסק הכא לגבי תפלה דעבד כמר עבד דמשמע דלא ברידא הלכתא כמאן.

ותירץ הלח"מ דס"ל להרמב"ם כהתוס' דר' יהודה לא פליג אחכמים בסוף זמן הקרבת

ובטעם הדבר דסוף זמן הקרבת התמיד לר' יהודה הוה בפלג המנחה איכא ב' ביאורים בראשונים.

[א] הריבב"ן כתב משום דס"ל דלאחר פלג המנחה תו לא מיקרי בין הערבים.

[ב] הר"ח וההשלמה ביארו הדבר על פי דברי הירושלמי בפירקין (הלכה א' ל' ע"א), דאיתא הרב - ^{אמר התוס'} דרבנן שנים ליום (במדבר כ"ח ל') חלוק את היום, וביאר שם החרדים דהיינו שתמיד של שחר זמנו עד חצות ותמיד של בין הערבים זמנו עד הערב, ועפי"ז כתבו דר' יהודה דריש לקרא שנים ליום שניהם שוים, וכשם שתמיד של שחר זמנו לר' יהודה אף-כך שעות, ה"ה דתמיד של בין הערבים זמנו ארבע שעות.

ורביע שעה היתירה על ד' שעות [שהרי משש ומחצה עד עשר וג' רביע שעה איכא רביע שעה יתירה על ד' שעות], ההשלמה כתב דהיינו לשני גזירי עצים, אמנם הר"ח כתב משום שזמן הקרבת התמיד של שחר מתחיל קודם הנץ החמה משום"ה זמנו הוה ג"כ יותר מד' שעות [ומוכח מדבריו דזמן תפלה הוי ד' שעות מנץ החמה ולא מעלות השחר, ודלא כהפר"ח (בקנטרס דבי שמש) שכתב דלענין מצוות שזמנן ביום כק"ש ותפלה לכו"ע מנינן לשעות היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים].

ב

ב] אמנם דעת התוס' אינו כן, שהקשו (בד"ה עד פלג המנחה) דמ"ט דר' יהודה דעד פלג המנחה, דבשלמא אי הוה אמר עד תשע שעות ומחצה ניחא דהיינו זמן מנחה קטנה אבל אמאי אמר עד פלג המנחה. מבואר בדברי התוס' דטעמא דר' יהודה אינו משום דס"ל דסוף זמן הקרבה הוה בפלג המנחה, דא"כ אין מקום כלל לקושייתם שיהא הזמן במנחה קטנה.

עד שקיעת החמה, וכתב הרבינו מנחם המעט משום דלאחר פלג המנחה הוא כבר זמן תפלת ערבית והיינו לר' יהודה, ומשו"ה צריך לכתחילה להתפלל קודם פלג המנחה, והיינו כדברי המהרי"ט וערך השלחן.

ה] ולפי דברי הלח"מ בביאור דברי הרמב"ם נראה די"ל דאיהו פסק להדיא כר' יהודה דזמן תפלה המנחה היא עד פלג המנחה, והא דכתב הרמב"ם דיכול להתפלל עד שקיעת החמה, היינו משום שר' יהודה גופיה מודה דבלא התפלל קודם פלג המנחה יכול להתפלל עד שקיעת החמה, כיון דמודה ר' יהודה דזמן הקרבת התמיד היא עד שתשקע החמה, אלא דס"ל לר' יהודה דעיקר זמן התפלה היא עד פלג המנחה משום שעד אז היה זמן ההקרבה בפועל, והיינו ממש כמו שנתבאר לעיל (כענין הקודם) לענין תפלת שחרית. ^{אחר החכמה} ^{אחר החכמה} דכיון דמודה ר' יהודה דזמן הקרבת התמיד דשחרית הוא עד חצות, ע"כ עכ"פ בעבר והתפלל לאחר ד' שעות עד חצות יצא ידי חובת תפלה.

ועצם דבר זה כבר כתוב בהמאירי, שכתב דלר' יהודה נמי אם לא התפלל קודם פלג המנחה יתפלל אח"כ עד שתשקע החמה אלא שאין כאן תפלה בעונתה. ומשמע מדבריו שם שמדמה זה לתפלת שחרית דאם לא התפלל עד ד' שעות מתפלל עד חצות.

ו] בספר הבתים (תפלה שער ג' סימן ג') כתב דזמן תפלת המנחה היא עד פלג המנחה, ומיד אח"כ כתב לשון הרמב"ם בזה. ומשמע דאיהו מפרש בדעת הרמב"ם כמו שכתבנו דהעיקר להלכה הוא כדעת רבי יהודה.

ואע"ג דבגמ' אמרינן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, אפשר דס"ל להרמב"ם דכיון דבתפלת השחר פסקינן כר' יהודה כדאיתא בגמ' לקמן (שם), ופלוגתייהו דר' יהודה וחכמים בתפלת השחר ובתפלת המנחה לדעת הרמב"ם היא אותו פלוגתא, דהיינו אי אזלינן בתר סוף זמן הקרבתו או בתר שעת

התמיד, דאיהו נמי מודה דסוף זמנו הוא עד הערב, אלא דלענין תפלה ס"ל דאזלינן בתר שעת ההקרבה בפועל, והקטרת הקטרת היא בכלל התמיד, וסוף זמנה בפועל היה בפלג המנחה וכמו שנתבאר לעיל, ומשו"ה ס"ל ג"כ דסוף זמן התפלה היא בפלג המנחה.

ג

ד] בגוף דברי הרמב"ם הקשו האחרונים דלכאורה דבריו סותרין זה לזה, דבתחילה כתב שזמנה הוא עד שעה ורביע קודם הלילה ואח"כ כתב דזמנה הוא עד שקיעת החמה, ונחלקו האחרונים בישוּב דברי הרמב"ם.

[א] הכס"מ כתב דכוונת הרמב"ם לומר דאם מתפלל ערבית קודם הערב אין יכול להתפלל מנחה לאחר פלג המנחה וכמ"ש הרא"ש, וע"כ לא כתב הרמב"ם בפשיטות דזמן תפלת המנחה הוא עד שתשקע החמה.

[ב] המהרי"ט (ח"א סימן צ"ד) והערך השלחן (סימן רל"ג סק"ד) כתבו דכוונת הרמב"ם לומר דלכתחילה צריך להתפלל קודם פלג המנחה, ורק בדיעבד יתפלל לאחר פלג המנחה עד שתשקע החמה, משום דכיון דקאמר בגמ' דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד הרי דלא בריא הלכתא כמאן, ומשו"ה צריך לכתחילה להתפלל קודם פלג המנחה שהוא זמן מנחה לכו"ע.

[ג] הערוך השלחן (שם ס"ו) כתב ג"כ כדברי המהרי"ט וערך השלחן דלכתחילה צריך להתפלל קודם פלג המנחה, אמנם בטעם הדבר כתב משום שגם לחכמים בדרך כלל לא היה קרב התמיד לאחר פלג המנחה, ומשו"ה גם לדידהו עדיף טפי להתפלל מנחה קודם פלג המנחה.

וכדברי האחרונים הנ"ל בביאור דברי הרמב"ם איתא להדיא ברבינו מנחם (שם) ובסמ"ג (מ"ע י"ט ק"א ע"ג) שכתבו דלכתחילה יתפלל קודם פלג המנחה ורק בדיעבד יתפלל

בקרוב [המג"א (סימן רס"א סק"י) כתב בשם המנחת כהן (מבוא השמש מאמר ב' פרק ו') דצריך להגיה מהלך ד' מאות אמה בקרוב, אמנם במהדורות זכרון יעקב כתבו שבכת"י כתוב של"ד אמות ובטעות פתחוהו המעתיקים וכתבו של ד' אמות] דקסבר רבי יהודה לענין תפלה בטר שמשא אזלינן דבעינן לתפלה המנחה (תהלים ע"ב ה') ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים לשל ערבית, עכ"ל. והיינו דהרמב"ן שם אזיל בשיטת ר"ת (ספר הישר חידושים סימן רכ"א) בענין בין השמשות, ולדידיה פלג המנחה הוא ג' דקות קודם שקיעת החמה, וזהו טעמו דר' יהודה משום דס"ל דבעינן להתפלל תפלת המנחה עם שמש [יעויין לקמן (כ"ט ע"ב) דמצוה להתפלל עם דמדומי חמה משום האי קרא], ומשו"ה קאמר דאין להתפלל מנחה לאחר פלג המנחה.

וקשה טובא דהא בברייתא קתני להדיא דטעמו דר' יהודה היינו משום דתמיד של בין הערבים קרב עד פלג המנחה, ואמאי כתב הרמב"ן טעם אחר בזה.

ואולי יש ליישב בדוחק דכוונת הרמב"ן לבאר אליבא דרבי יוסי בר' חנינא דס"ל דתפלות אבות תקנום, ומשו"ה הוצרך הרמב"ן לבאר אמאי לדידיה זמן תפלת המנחה הוא רק עד פלג המנחה, ואע"ג דמסיק בגמ' דגם לרבי יוסי בר' חנינא אפשר דס"ל דאסמכוה אקרבתות, אולי כוונת הרמב"ן לבאר אי לא נימא כן, וצ"ע.

והא דמבואר בגמ' לקמן (כ"ז ע"א) דר' יהודה וחכמים נחלקו גם לגבי זמן תפלת ערבית, נבאר שם (בענין מדרב מצלי של שבת בע"ש ש"מ הלכה כר' יהודה) בעו"ה לפי כל השיטות הכא.

הקרבה בפועל, ומשו"ה שאל רב חסדא שם אי הלכה כר' יהודה בתפלת המנחה כיון דבתפלת שחרית הלכה כוותיה, והיינו משום שיסוד המחלוקת אחד הוא, משנ"ה פסק ^{אוצר החכמה} הרמב"ם כר' יהודה.

וכבר מצינו בהשלמה שכתב דאע"ג דאסקינן דעבד כמר עבד מ"מ מתחזי כרבנן מדאמרינן לקמן (כ"ט ע"ב) דמצוה להתפלל עם דמדומי חמה.

ולפי"ז א"ש היטב לשון הברייתא דבשחרית ומנחה נקטה הברייתא אותו הלשון, דבשחרית קתני דטעמא דר' יהודה הוא משום שהתמיד קרב עד ארבע שעות, ובמנחה קתני הטעם משום שהתמיד קרב עד פלג המנחה, והיינו דכוונת הברייתא בב' המקומות לומר דעד אז היה שעת הקרבה בפועל, ולא שעד אז הוא סוף זמן ההקרבה.

ויעוין בפ"י המשניות להרמב"ם שכתב וז"ל, ומי שהתפלל עד הערב והוא עת ביאת השמש כבר התפלל מנחה ואינה תפלה גמורה כי פסק הלכה במקום זה מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד, עכ"ל [כן היא נוסחתינו ויעוין מהדורת קאפח]. הרי דכתב גוף הדברים כהנ"ל דלכתחילה צריך להתפלל קודם פלג המנחה, אמנם כאן מבואר דפסק לדברי הגמ' דעבד כמר עבד, וצ"ע בזה.

ד

[ז] הרמב"ן בתורת האדם (ענין אבלות ישנה מהדורות שעוועל עמוד רנ"ב) כתב וז"ל, והיינו דאמרינן במס' ברכות רבי יהודה אומר עד פלג המנחה והוא זמן קרוב לתחלת שקיעת החמה אין ביניהם אלא מהלך של ארבע אמות

סיומא דמילתא

נתנאל לנו דליכא ג' שיטות בראשונים בציאור פלוגתא ר' יהודה וחכמים נסוף זמן תפלת המנחה. [א] הרבה ראשונים כתבו דלינהו נחלקו האם סוף זמן הקרבת התמיד הוא עד פלג המנחה או עד הערב.

ובטעמא דר' יהודה דהזמן הוא רק עד פלג המנחה, כתבו דס"ל דאח"כ אינו נקרא בין הערבים, או דיליף מילפותא דירושלמי שאין זמנו לאחר פלג המנחה.

[ב] שיטת המוס' היא דלא נחלקו בזמן הקרבת התמיד, אלא דר' יהודה סובר דאוליין צתר שעת ההקרבה צפועל, וס"ל לר' יהודה דכיון דקטרת של בין הערבים שהוא מכלל התמיד היה קרב רק עד פלג המנחה, לכן גם זמן תפלת המנחה הוא רק עד פלג המנחה. וכשיטת המוס' כתב הלל"מ שכן היא ג"כ שיטת הרמב"ם.

[ג] הרמב"ן כתב דטעמא דר' יהודה הוא מקרא דייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים, וז"ע דצגמ' איתא טעם אחר, ויעיין לעיל ¹²³⁴⁵⁶⁷מס' מנחות ליישב הדבר.

ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע

בגמ', ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה, ע"כ. בגמ' לקמן (כ"ז ע"ב) איתא הכי, תפלת הערב אין לה קבע מאי אין לה קבע אילימא דאי בעי מצלי כולי ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות וכו', ע"כ.

והקשו הראשונים דהא מברייטא דידן משמע דאין לה קבע פירושו שזמנה כל הלילה מדקאמר הטעם משום שהקרבת אברים ופדרים הוה כל הלילה, דאי פירושו הוא שתפלת ערבית רשות, מה ענין הא דאברים ופדרים קרבים כל הלילה להא דתפלת ערבית רשות, ואיכא בזה כמה ביאורים בראשונים.

[א] הרבינו יונה (לקמן י"ח ע"ב בדפי הרי"ף) והרשב"א (שו"ת ח"א סימן רס"ט) כתבו דבאמת הברייטא נתנה טעם למה תפלת ערבית זמנה כל הלילה משום הקרבת אברים ופדרים שזמנן כל הלילה, והגמ' לקמן לא קאמר דאין לה קבע פירושו רק שתפלת ערבית רשות, אלא דמדלא קתני תפלת הערב כל הלילה אלא תפלת הערב אין לה קבע משמע דאתא לאשמועינן עור דין דתפלת ערבית רשות, אבל ודאי דאין לה קבע פירושו ג"כ שזמנה כל הלילה כפשטא דמילתא.

וכ"כ גם הריטב"א (שם) דכוונת הברייטא לבאר אמאי תפלת ערבית זמנה כל הלילה, אמנם הריטב"א כתב דהברייטא הכא הוה סתירה לדברי הגמ' לקמן, וממילא נדחו דברי הגמ' לקמן דקמוכח ממתני' דתפלת ערבית רשות מכא ברייתא דידן.

וכביאור זה מבואר במדרש רבה (ריש פרשת נצבים) דאיתא התם הכי, ותפלת הערב אין לה קבע עד שיעלה עמוד השחר וכו', ע"כ. הרי דאין לה קבע פירושו הוא שזמנה כל הלילה. [ב] הרא"ה כתב דאין לה קבע דקתני בברייטא פירושו הוא ג"כ כהגמ' לקמן דתפלת ערבית רשות, והברייטא נתנה טעם לזה שתפלת ערבית רשות, דכיון שתפלת ערבית היא כנגד הקרבת אברים ופדרים שקרבים כל הלילה, וכיון דלפעמים שנתעכל הקרבן מבעוד יום וליכא קרבן בלילה כלל, משו"ה תפלת ערבית שהיא כנגדן ג"כ אינה חובה קבועה אלא רשות כשם שהקרבה זו אינה קבועה בלילה.

[ג] המנהיג (תפלת הערב סימן פ"ה), המאירי (במתני') והר"י מלוניל כתבו הטעם שאין תפלת ערבית חובה, משום שהקרבת אברים ופדרים אינן עיקר הקרבן ואין מעכבין הקרבן כיון שנוזק הדם. ומשמע מדבריהם דדבר זה כלול בלשון הברייטא, דכיון שתפלת ערבית היא כנגד הקרבת אברים ופדרים שאין מעכבין הקרבן, משו"ה תפלת ערבית שהיא כנגדן ג"כ אינה חובה אלא רשות.